

De ondraaglijke zwaarte van het evidente

**Deel III, A: De Januskop van Adorno en
Derrida**

De ondraaglijke zwaarte van het evidente

Deel III, A: De Januskop van Adorno en Derrida

Door Het Het (aka Leo Feyaerts)

Het Ego is het Het. (T. Adorno, *Minima Moralia*, Frankfurt am Main, 1951, Eerste Deel, § 39, p. 106: *Ich ist Es*.) Het Es is het Freudiaanse onbewuste. "Het Het" is niet verschillend van andere "het Hets" en daarom onverschillig. Daarom laat het de "het Het"-auteur volkomen onverschillig wat andere "het Hetten" vinden van "het Het's" boeken. Wat in die geschriften wordt meegedeeld, kan iedere "het Het" op dezelfde manier overkomen en iedere "het Het" is in staat die voorvallen met hetzelfde onverschillige talent uiteen te zetten. Nee, dit zijn geen schrijffouten; dit is hoge wijsheid. Hedendaagse wijsheid. De wijsheid van "het Het". Of deze wijsheid zinvol is, moeten de andere "het Hets" maar uitmaken na het lezen van dit boek.

Opgedragen aan "het Het" aan wie (welke?) "het Het" oneindig dankbaar is. Hopelijk is "het Het" niet beledigd.

De "het Hets" en de in dit boek beschreven gebeurtenissen zijn fictief. Elke gelijkenis tussen hen en andere "het Hets", levend of dood, berust op puur toeval. Het is nooit de bedoeling van "het Het" geweest om een andere "het Het" te beschadigen op een manier die inherent is aan "het Het".

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, vertalingen, of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van "het Het".

Nu de zinloosheid van het onverschillige, hedendaagse denken enigszins is blootgelegd:
Opgedragen aan Prof. dr. Lode Wils.

De in dit boek beschreven personages en gebeurtenissen zijn fictief. Elke gelijkenis met andere personen, levend of dood, berust op louter toeval. Het is nooit de bedoeling van de auteur geweest om iemand persoonlijk te kwetsen.
(Dit is een grapje.)

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, vertalingen, of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.
(Dit is een ernstige mededeling.)

Tweede herziene en aangevulde uitgave, 2021.

Schrijver: Leo Feyaerts

Omslagontwerp: Arno Hilken

ISBN: 9789464358445

© Leo Feyaerts

Het voor de hand liggende lijkt altijd achterhaald, vooral in een tijd waarin het voor de hand ligt het voor de hand liggende te ontkennen door te zeggen dat het voor de hand liggende niet voor de hand ligt omdat niets voor de hand ligt. Afgezien van deze uitspraak, dat ligt voor de hand.
(Leo Feyaerts)

Voorwoord

Dit is Carlo's essay, aangekondigd in zijn autobiografie en geschreven tussen begin november 1967 en 25 februari 1968. Zijn kritiek op het linkse denken reikt niet verder dan het structuralisme en Derrida's semiotiek (*De la grammatologie*, 1967). Derrida's deconstructieve systeem kende hij niet omdat *Positions*, Paris, Minuit, 1972, pp. 41-42 en *Hors livre, préfaces* van *La Dissémination*, Paris, Seuil, 1972, pp. 4-6, waarin dit wordt uitgelegd, pas later werden gepubliceerd. Ik ben daarom zo vrij geweest zijn tekst aan te vullen met opmerkingen over dit onderwerp. Met het oog op een vlottere leesbaarheid vermeld ik deze aanvullingen niet. Dit schaadt de uiteenzetting niet omdat wij in de korte periode van onze vriendschap elkaars denken sterk hebben beïnvloed en mijn denken daarna een verlengstuk van het zijne is gebleven.

Lezers die niet van beschouwende teksten houden, kunnen dit boek beter niet lezen. Waarom zou je jezelf kastijden en je geld verspillen? De overigen wens ik veel moed toe bij het opruimen van hun illusies.

Om kennis te maken met zijn manier van denken, eerst dit gesprek. De kern van de zaak had hij reeds begin november op papier gezet, maar pas later begon hij aan de uitwerking ervan in detail. Ons gesprek vond plaats rond 15 november 1967, enkele dagen na zijn discussie met de Marcuseaan Van den Borre die lid was van de Studentenvakbond (SVB).

"Alle kunst moet kritisch zijn", zei de linkse, waarop Carlo repliceerde: "De kunstenaar moet niets anders zijn dan kunstenaar." En: "Elke kunstenaar drukt automatisch de maatschappij uit waarin hij zich bevindt, hetzij kritisch of bevestigend, al na gelang zijn behoeften."

De bliksemschicht die hij in Hoofdstuk I vermeld, is de ingeving die hem enkele weken eerder trof, het plotse besef dat ieder mens wordt gedreven door een inherente antinomistische behoefte: de gelijktijdige behoefte aan zowel

onderscheid maken (= sadisme) als aan het verzoenen van de tegenstellingen (= conformisme). Het was zijn gewoonte om gesprekken te reconstrueren die hij geestig of interessant had gevonden. Heel wijs van hem en een fantastische geheugentraining. Nadat ik eendergelijk reconstructie had gelezen, begon ik hem na te bootsen. Vandaar dit verslag.

Op die koude druilerige avond zaten we aan de eerste ronde tafel links in de Ambiorix, het café van de Limburgse studentenverenigingen vooraan op de Leuvense Oude Markt bij de Kiekenstraat. Die drankgelegenheid bestaat nog steeds en de gevel ziet er nog steeds hetzelfde uit. Op de benedenverdieping overspant een grijze halfronde natuurstenen boog de voordeur en de twee ramen die aan weerszijden geflankeerd worden door een brede grijze natuurstenen pilaster met ionisch kapiteel. Barok. Of de twee muurpijlers origineel zijn weet ik niet, maar dankzij hen harmonieert de benedenverdieping met de authentieke bovenverdiepingen.

Er waren maar weinig mensen in de gelagzaal, allen onbekenden op Etienne, de cafébaas, na. De studenten voor wie we gekomen waren, waren in de Thier aan het zingen tijdens een cantus ¹ van het Limburgs Gilde, een festiviteit die we vergeten waren. Waarom ze zich niet boven ons hadden verzameld op de eerste verdieping in de zaal die speciaal voor dergelijke gelegenheden was ingericht? Die ruimte was niet eens voldoende om de hele Hengst Hesbania, de club van studenten uit Haspengouw, te bevatten en buiten deze club telde Limburg er nog vier.

Tijd hadden we genoeg en dus amuseerden we elkaar met oneliners tot Carlo plots uithaalde naar de Studentenvakbond omdat die de acties voor "Leuven Vlaams"² misbruikte om marxistische ideeën aan de man te brengen.

---

¹ Studentikoos zing- en drankfestijn, vaak in verenigingsverband.

² De Vlaamse studenten en de meerderheid van de Vlaamse professoren aan de Katholieke Universiteit Leuven eisten dat het universiteitsbestuur (= de Belgische bisschoppen) zich zou houden aan de taalwet die in 1962 door het parlement was goedgekeurd en in 1963 in werking was getreden. De Franstalige bisschoppen, gesteund door de Franstalige vleugels van alle grote partijen (de katholieke, socialistische en liberale partijen) weigerden koppig om de Franstalige vleugel van de universiteit te verplaatsen naar de Franstalige kant van de taalgrens die door de taalwet was vastgesteld. De wet bepaalde verder dat de taal van bestuur en onderwijs in het Vlaamse en Waalse Gewest de officiële taal van dat gewest diende te zijn (het Gewest Brussel werd beschouwd als tweetalig), maar maakte - typisch voor België - een uitzondering voor de Franstalige vleugel van de KU Leuven. Deze uitzondering leidde tot hevige verontwaardiging bij veel Vlamingen, omdat zij de Franstalige vleugel de kans gaf om doelbewust de systematische verfransing van het Vlaamstalige gebied rond Leuven voort te zetten en zo de taalwet te ondermijnen.

NB: Vlaams is een variant van het Nederlands.

"Het zit je nog steeds dwars, hè," zei ik lachend, "je aanvaring met Van den Borre."

"Ja... En nee, ik mag hem niet. Maar persoonlijk is het ook niet."

"Waarom zitten die linksen je zo dwars? Er zitten toch ook redelijke kerels tussen?"

Hij dacht even na.

"Stel je eens voor dat je linkerbuurman voortdurend je neus in zijn heilige waarheid zit te wrijven dat al jouw gedachten en gevoelens niet jouw gedachten en gevoelens zijn, maar die van de klasse of de structuur waartoe je behoort - met andere woorden, dat jij als persoon volstrekt waardeloos bent. En dan dat je andere buurman aan de linkerkant die Derrida heet en pas een nieuw gebouw heeft betrokken dat hijzelf heeft ontworpen, daaraan toevoegt dat het er niet toe doet wat je voelt, denkt en zegt omdat alles wat je voelt, denkt en zegt nooit meer is dan het product van je verborgen veronderstellingen en in die zin altijd subjectief is. Wat niet in een tekst staat is daarom belangrijker en essentiëler en authentieker dan wat er wel in gezegd wordt. Tof. Voor hemzelf. Wat er volgens hem aan ontbreekt kan hij dan naar eigen goeddunken invullen, de afwezige motieven en feiten bijvoorbeeld... Want een manier van denken willen vernietigen, die zich in meer dan tweeduizend jaar heeft ontwikkeld, is sadistisch, ook al is het zijn bedoeling om, net als Plato, alle tegenstellingen te verzoenen. Hij wil alle ethnocentrisme uitbannen, zegt hij zelf in de eerste zin van *De la Grammatologie*.³ Maar juist door dit te proberen creëert hij meteen een nieuwe zwart-wit tegenstelling, dit keer

---

³ J. Derrida, *De la grammatologie*, Les Éditions de Minuit, Parijs, 1967, *Exergue*, p. 11. Na het citeren van een anonieme Akkadiër (Akkadisch Rijk in Mesopotamië, circa 2334 v. Chr. - circa 2154 v. Chr.), Jean-Jacques Rousseau en Hegel, schrijft Derrida: "Ce triple exergue n'est pas seulement destiné à rassembler l'attention sur l'ethnocentrisme qui, partout et toujours, a dû commander le concept de l'écriture."

"Dit driedubbele opschrift is niet alleen bedoeld om ieders aandacht te vestigen op het ethnocentrisme dat, overal en altijd, het concept van de weergave van het gesproken woord en het denken in geschrift moet hebben aangestuurd."

Ongeacht of hij gelijk heeft of niet bevestigt Derrida hier reeds gedeeltelijk de juistheid van Carlo's mensbeeld. De eerste gebruikers van het schrift maakten onmiddellijk een onderscheid tussen zichzelf en de mensen die geen schrift gebruikten, en voelden zich superieur aan deze "anderen" op grond van dit onderscheid (= onderscheid/discriminatie/sadisme als een van de twee componenten van de antinomistische behoefte inherent aan de mens). Indien Derrida wat langer had nagedacht over de rol die het schrift speelt in groeps- en identiteitsvorming, had hij kunnen concluderen dat elke groep met een bepaald schrift zich ontwikkelde tot een meer samenhangende conformiteit (= interne verzoening van tegenstellingen: de andere component van de antinomistische behoefte inherent aan de mens) en door dit gebruik zichzelf des te sterker ervoer als een eenheid en identiteit die zich onderscheidde van "anderen". (Staf Van der Auwera, 1999.)

tussen het westerse ethnocentrisme, de enige vorm van ethnocentrisme die er volgens hem werkelijk toe doet, en zijn eigen "bevrijdende" overtuigingen. En dat terwijl hij zogenaamd alle zwart-wit tegenstellingen wil elimineren door elke uitspraak over iets te reduceren tot een onbeslisbare formule...⁴

Knap van hem...

Al wat je voelt, denkt en doet is volgens hem epistemisch en moreel onbeslisbaar - of onverschillig⁵ - wat op hetzelfde neerkomt - en is door zijn onverschilligheid⁶ gelijkwaardig. Want wanneer alles onbeslisbaar is, doet niets er meer toe, ook de universele onbeslisbaarheid niet, omdat de volledige afwezigheid van werkelijke verschillen - en dus de alomtegenwoordigheid van volledige onverschilligheid - alle gedachten en gevoelens gelijkwaardig maakt wat betreft hun waarheid en morele gehalte...

Maar omdat hij ook maar een mens is die, net als iedereen, in een bepaalde tijd en maatschappij leeft, kun je hem terecht de vraag stellen welke verborgen vooronderstellingen hemzelf tot dit oordeel hebben gebracht, welke verborgen behoeften hemzelf ertoe hebben aangezet om dit sadistische oordeel uit te spreken over zijn westerse voorgangers en denkers die spreken of schrijven vanuit een andere behoefte dan zijn zogenaamd kritische...

Och, die behoefte is altijd dezelfde, weet je. De behoefte om onderscheid te maken tussen jezelf en je geestverwanten en tussen jezelf en je tegenstanders. En tegelijk de behoefte aan de vorming van een nieuwe conformistische groep waarin alle tegenstellingen met elkaar verzoend zijn. Je weet wel, de algemene menselijke antinomie waar ik al het verschillende keren over heb gehad."

"Ja, haha, dat weet ik maar al te goed, haha. Ze snijdt hout, inderdaad, je hebt een punt. Dat heb ik al een paar keer gezegd."⁷

"Oké, dankjewel. Maar wat ik eigenlijk probeer te zeggen is dit. Links denkt altijd vanuit dezelfde vooronderstellingen, namelijk dat de mens zodanig is dat ieders gelijkheid een haalbaar ideaal is, en Rechts bestrijdt dit mensbeeld altijd vanuit zijn

---

⁴ J. Derrida, *La voix et le phénomène*, Paris, Épiméthée, 1967, pp. 113-116.

⁵ Via het Oudfrans afkomstig van het Latijnse "*indifferent*" wat betekent "geen verschil maken", Samengesteld uit in- ("niet") + different ("verschillend"). *Dus ook geen verschil in waarheidsgehalte en waarde.*

⁶ Afkomstig van het Latijnse "*indifferentia*", samengesteld uit "in" ("niet") + "different" ("verschillen, uitstellen". Het werkwoord *differre* kan beide betekenissen hebben).

⁷ Om te begrijpen hoezeer hij nog worstelde met zijn opvattingen vóór dit gesprek, zou men zijn autobiografie moeten lezen, Hoofdstuk "Twijfel, Koran en relevante opmerkingen over mijn inconsequenties". Als men daarin niet geïnteresseerd is omdat het de Koran bekritiseert, kan men zonder problemen hier verder lezen.

eigen vooronderstellingen. Dus in wezen voeren ze allebei dezelfde actie vanwege exact dezelfde behoefte, vanuit exact dezelfde antinomistische behoefte. Ze hebben allebei behoefte aan het maken van onderscheid en aan de verzoening van de tegenstellingen, maar elk van hen met een ander mensbeeld voor ogen. Het komt er dus op aan om voor jezelf uit te zoeken hoe de mens is, wat zijn natuur is door die af te leiden uit zijn taal en zijn acties. En liefst zonder de hele tijd jezelf tegen te spreken...

Tja, maar mijn mensbeeld is niet links. En dus zal Links het al na een paar zinnen wegzetten als vooringenomen rechts en het verdommen om er nog langer over na te denken...

Maar goed...

Want Links beschouwt iedereen die de nadruk legt op de persoonlijke en sociale identiteit van de mens en iedereen die het ideaal van de gelijkheid van iedereen afwijst, als rechts, ongeacht de redenen en de gronden van die zogenaamde rechtsen voor die afwijzing. Akkoord?"

"Akkoord."

"En vervolgens beschouwt Links het als zijn morele plicht om jou de les te lezen, omdat het alles wat je voelt, denkt en doet als haatzaaij beschouwt, terwijl zij er in één adem aan toevoegt dat je op hun manier moet voelen, denken en leven om als een goed mens te voelen, te denken en te leven, en dat je anders het zwijgen moet worden opgelegd, of gevangen moet worden gezet of worden vermoord om de maatschappij te zuiveren van alle kwaad. Hoe reageer jij op zo'n arrogante, zichzelf tegensprekende hypocriet..? Wel, dat is de manier waarop Links tegen jou en mij aan het preken is sinds Jean-Jacques Rousseau en Karl Marx. Dus al meer dan 200 jaar. En wij maar knikken en zwijgen. Wat vind je daar nu zélf van?"

"Dat het klote is, inderdaad. Maar dat alternatief van jou, kun jij dat zo grondig onderbouwen dat het anderen kan overtuigen?"

"Sommigen misschien wel, maar de meesten zeer zeker niet, want ik beloof geen volmaakte verzoening van alle tegenstellingen in een aards paradijs. En ze kunnen mijn ideeën ook niet gebruiken om sadistische uitpattingen goed te keuren of te rechtvaardigen."

"Kan dat dan wel met die van Derrida?"

"Ja. Als hij Plato's dualisme en zijn Vormentheorie aanwezig acht in het hele westerse denken, en als hij die Platoonse erfenis in één klap wil vernietigen en vervangen door zijn eigen systeem dat zogenaamd vrij is van alle dualisme en alle discriminatie, dan ziet hij zichzelf heel discriminerend als een messias, als een blanke verlosser die het aards paradijs komt brengen in een zwarte, verdorven

wereld...

Ja, Staf, maat, ik kwam juist op mijn idee door me af te vragen hoe het mogelijk is dat al die linkse messiassen zoals Karl Marx, Adorno, Marcuse, Foucault en Derrida elkaar en zichzelf voortdurend tegenspreken met droge ogen en met zo'n onwrikbare overtuiging van hun gelijk. Het is ten andere Adorno zélf geweest die me op het juiste spoor heeft gezet met zijn *Minima Moralia*. Ken je dat boek?"

"Nee."

"Geeft niks... Trouwens, het is dankzij jou dat ik het heb gelezen. Jij had het over Marx en ik heb toen een paar van zijn werken gelezen, maar toen had ik *Minima Moralia* al achter de rug. Hij is het dus die me aan het denken heeft gezet en die me de weg heeft gewezen. Hij is degene die me getroffen heeft met de bliksem. Ik heb al wat van mijn opvattingen op papier gezet, zo'n honderdtwintig bladzijden tot nu toe, maar die kan ik natuurlijk niet zomaar voor de vuist weg citeren."

"Honderdtwintig al! In maar één weekend!?"

"Nee, ik was er al aan bezig voor die aanvaring met Van den Borre, maar sindsdien heb ik er voortdurend aan gewerkt als ik nuchter was of bij de d'Haeseleers logeerde. Maar de stijl is nog verschrikkelijk: onleesbaar en vol taalfouten. Dus er valt nog veel aan te schaven. Maar intussen is het me wel zo duidelijk geworden als de maan en de sterren in een wolkenloze vriesnacht dat ik in staat ben om het menselijk gedrag veel beter te verklaren dan Links. Al wat me nu nog te doen staat is ervoor te zorgen dat ze geen poot meer hebben om op te staan."

"Al enig idee hoe je dat gaat aanpakken?"

"Ja, want het is me nu volkomen duidelijk dat ze zichzelf tegenspreken en waarom."

"Je bent van plan om er een heel boek over te schrijven, is het niet?"

"Toch op zijn minst een essay."

"En het dan te laten publiceren?"

"Ja, bij die uitgeverij waar mijn moeder proeflezeres voor is."

Ik zat hem een tijdje aan te kijken.

"Maar zij is Franstalig."

"Tweetalig. We zullen het wel vertalen als ze het goed vindt."

"Jong-jong, jij haalt je wat op de hals. Ik weet hoe hard het je raakt elke keer dat iemand je afwijst, hoe hard je dan altijd gekwetst bent. Is dat dan wel verstandig?"

"Iemand moet het de mensen vertellen, iemand moet de maskers van die sofisten afrukken en een alternatief voor hun onzin formuleren, anders gaan we een vernietiging van de democratie tegemoet zoals die van de Griekse stadstaten in de Hellenistische tijd."

"Bakken van haat en vuiligheid, dat is het wat je over je heen gaat krijgen. En als ze ook maar het kleinste foutje in je argumentatie kunnen ontdekken, zullen ze je uitlachen, recht in je gezicht."

"Dan moet dan maar."

"Dapper."

"Daar ben ik nog niet zo zeker van. Elke kritiek is sadomasochistisch."

"Weer dat sadisme als bron van alle denken en voelen?"

"Voor de helft. Dat weet je. Je was het ermee eens. En ook met het feit dat iedereen behoefte heeft aan conformisme. Maar laten we het nu houden op dat sadomasochisme van elke kritiek."

"Oké. Dat op zich is al niet voor de poes. Hoe moet ik dat zien?"

"Ooit een automobilist de huid volgescholden omdat hij je bijna omver reed?"

"Ja."

"En hard gelachen als iemand iets stoms zei?"

"Ja-ja... Maar dan geef je wel een heel ruime interpretatie aan het begrip sadisme."

"Dat moet ook. Het gaat niet alleen naar om het plezier dat mensen beleven aan iemand pijn doen, en ook niet om blind geweld wanneer iemand een ander in elkaar slaat alleen of in groepsverband, of als ze iets vernielen, om vandalisme dus, maar wel om ieders neiging om anderen pijn te doen, op om het even welke manier, om ze naar beneden te halen, te minachten, te kleineren, hun reputatie te besmeuren, of hoe je het ook maar noemen wilt."

"Hm... Freud kan zijn koffers wel pakken als je de zaken op die manier bekijkt... Maar wat dan met dat masochisme?"

"Als je kritiek levert op iemand, kun je er vrij zeker van zijn - zoals je zelf zegt - dat er een reactie zal volgen van de persoon die je bekritiseert, een reactie die je op z'n zachtst gezegd niet zal bevallen: een lang gezicht, bezwaren tegen je stelling, pogingen om je belachelijk te maken, woede van die andere als hij niet in staat is om een adequaat antwoord te formuleren, bijvoorbeeld omdat hij simpelweg ongelijk heeft, en verder wellicht nog een scheldpartij en bedreigingen, en mogelijk valt hij je ook fysiek aan. Keus in overvloed dus en geen enkele die je onberoerd laat."

"Hm... Oké."

"Maar dat is nog niet alles."

"Wat nog meer?"

"Iets waarvoor je je eigen sadisme goed in de gaten moet houden."

"Hoe dan?"

"Elke kritiek is vernietigen. Daar ben je het toch mee eens?"

"Ja, maar je kunt wat je vernietigt toch altijd vervangen door iets beters?"

"Haha, dat kan inderdaad, ja, maar dat hoeft niet. Wanneer je iets vernietigt, al is het maar in een opwelling, vernietig je iets dat waardevol is voor een andere persoon. Dat is sadisme."

"Ja, oké, en dan?"

"Hoe harder en grondiger je kritiek, hoe sadistischer."

"Oké, maar..."

"Waarom zou je iets kapot willen maken als het voor jou geen enkel belang heeft in geen enkel opzicht? Hoe groter het belang dat je aan iets hecht, hoe harder en grondiger je kritiek en hoe feller en grondiger je sadisme."

"Ja-a-a..."

"Elke kritiek is dus tegelijkertijd een intense gehechtheid aan en een zich destructief keren tegen."

"Kun je niet wat duidelijker zijn? Zeg nu eens precies wat je wilt zeggen."

"Je gaat niet iets bekritisieren dat je op geen enkele manier belangrijk vindt. Tenzij je een mierenneuker bent. Maar zelfs dan vind je de persoon die je bekritiseert de moeite waard om hem te kleineren en te vernietigen, zijn waardigheid als mens."

"Hm... Ja... En dan?"

"Als je iets vernietigt, een wetenschappelijke theorie, een ideologie, een waardigheid, een morele regel, een samenleving, moet je bijzonder sterk gehecht zijn aan die dingen door ze te haten voordat je er je levensdoel van kunt maken om ze koste wat het kost te vernietigen. Dus, Staf, als jij, zoals Links, er je levensdoel van maakt om de bestaande maatschappij te vernietigen, vernietig je tegelijkertijd je eigen levensdoel, de vernietiging van die maatschappij."

"Oké, ik begrijp wat je bedoelt. Maar je kunt daarnaast toch nog andere levensdoelen hebben? De kunst, of een gezin of een vriendin?"

Hij lachte, "Elke "maar" is kritiek."

En toen weer serieus: "Dat is inderdaad mogelijk. Het ligt er maar net aan hoe je bent opgevoed en welke modellen je nabootst, bewust of onbewust. Maar ik denk dat na er een geslaagde revolutie maar één manier overblijft voor praktische critici zoals onze linkse messiassen om zin te geven aan hun bestaan en dat is doorgaan met vernietigen. Zij zijn hun hele leven lang zo sterk gefocust geweest op elk facet van de maatschappij die zij willen vernietigen dat zij de eigenschappen van die maatschappij na hun revolutie zullen blijven herkennen in allerlei gedragspatronen en levenshoudingen. Die zijn dan "contrarevolutionair" en die moeten dan ook vernietigd worden. En zo zullen ze doorgaan totdat de man in de straat, Candide, er genoeg van heeft en zijn beulen laat executeren terwijl hij zijn ziel verkoopt aan de

man die de vrede herstelt, aan Napoleon bijvoorbeeld. Zo eet elke revolutie zijn eigen kinderen op...

Maar dat is niet wat ik wou zeggen...

Er is een zekere levensvreugde uit je weg als je de zin van je bestaan volledig afhankelijk hebt gemaakt aan het verwezenlijken van slechts één bepaald doel, van een bepaalde obsessie, zeg maar van het winnen van de Tour de France, en als je dat doel dan hebt bereikt. Het is zoals de Engelsen zeggen: Hoopvol reizen is een betere zaak dan aankomen. Bovendien kan de Tour alleen maar gewonnen worden door de tegenstanders te degraderen. Aan die winst is dus ook een sadistisch element eigen, net als aan elke competitie."

"Is dat erg?"

"Het is geen morele kwestie. Toch niet in eerste instantie. Wel hoe de natuur van de mensen is. Als je werkelijk ergens aanstoot aan neemt, wordt dat obstakel een obsessie en die wil je dan vernietigen."

"Waarom drink jij eigenlijk zoveel? Is dat ook om zo'n reden?"

"Ja," grijnsde hij, "ik erger me aan mezelf, en niet zo'n klein beetje ook."

Dan weer hartelijk: "Maar dat probeer ik te verhelpen."

"Hoe dan?"

"Door jou, door je vriendschap. Die geeft me de kans mezelf te ontdekken. Ze dwingt me dat te doen."

"Daar drinken we er nog een op."

We dronken onze pinten leeg en bestelden nieuwe. Etienne serveerde ze.

"Op mijn sadisme!"

"En dat van de hele mensheid!"

Meteen Etienne aan 't protesteren, "Maar niet op dat van mij, èh. Ik ben geen sadist."

"Zie je wel, hij maakt al een onderscheid! De sadist!"

"En verheft zichzelf boven zijn klanten!"

"En zet daarmee zijn klandizie op het spel, de masochist!"

"Hahaha."

"De smerige uitbouter! Hij discrimineert!"

"Carlo, je bent aan 't schelden, vuile sadist!"

"Hahahahaaaa."

"Geestelijk gestoorden."

"Haaaa, hij doet het weer! Weer sadisme!"

"Hahahaaa, en wij zijn nu ook weer sadisten!"

"Ja! Hahahaaa!"

Allebei de slappe lach, Etienne pleite, en de pintjes snel leeg. Om mijn kameraad terug op het spoor te brengen, zei ik: "Het maakt dus niet uit hoe vluchtig je ongenoegen is. Als je iemand beledigt of vervloekt, al is het in stilte en niet langer dan een fractie van een seconde, ben je dus al een sadist?"

"Natuurlijk betrek je het weer op het Vlaams nationalisme... Maar ja, het is zo. Het is gewoon omdat sadisme in je zit, omdat het inherent aan je is."

"Dus iedereen is een sadist? Ik ook?"

"Ja. Wij zijn allemaal sadisten. Als je zegt "dit verschil of dit onderscheid mag niet", dan zeg je eigenlijk "er is een verschil, of er is een onderscheid" - want anders is het niet mogelijk om zinvol over verschillen te praten - "maar dat staat me niet aan", en dan noem je die verschillen maar "contrasten" of "interpretaties" zoals Derrida. Interpretaties die vergiftigd zijn door de verborgen vooronderstellingen van de westerling die aan het woord is. Maar intussen maakt hijzelf wel een nieuw, keihard onderscheid tussen zichzelf en de mensen op wie hij kritiek heeft...

Maar dat talen van elkaar verschillen is me dunkt nogal evident, en ook het gevoel van saamhorigheid op basis van een gemeenschappelijke taal. De vraag is dan: is het waardevol dat er verschillende talen bestaan? Ook sommige linksen geven toe dat dit waardevol is. Maar dan moet je natuurlijk ook de verschillen tussen de culturen voor lief nemen en dat doen ze niet, vooral niet als het gaat om de verschillende gradaties van sadisme die door de verschillende culturen als zinvol en evident worden ervaren...

Maar, zoals je zelf zegt, je kunt ook genieten van dingen die geen waardeoordelen zijn, geen oordelen over anderen...

En je kunt je sadisme intomen, maar dan moet je jezelf heel goed kennen. Dat is het...

En hoe vluchtiger je commentaar of minachting, hoe minder belang dat je hecht aan het slachtoffer dat door jou wordt belachelijk gemaakt of aan de situatie waarop je kritiek hebt... Maar hoe langer iets van een ander in je herinnering blijft hangen, iets wat je om de een of andere reden niet bevalt, en hoe langer je hem of zijn opvattingen aanvalt, hoe belangrijker hij voor je is en hoe belangrijker zijn opvattingen voor jou zijn."

"Maar hoe kan dat dan? Als elke kritiek sadomasochistisch is, en als iedereen soms andere mensen op een bedenkelijke manier bekritiseert en daarbij zijn eigen obsessies om zeep helpt, dan is iedereen toch altijd en overal een sadomasochist?"

"Ja."

"Maar hoe zit het dan met de zelfkritiek die je nodig hebt om jezelf te leren

kennen? Die is dan toch ook sadomasochistisch?"

"Ja. In zekere zin wel. Ik vernietig, samen met jou, het beeld in mij van de heilige, ongelukkige Carlo die altijd het slachtoffer is van de omstandigheden. Dat is een prentje waaraan ik heel sterk gehecht ben. Samen vernietigen we dus iets in mij dat vals is, dat niet authentiek is, en ondertussen pijnig ik mezelf om ons allebei een plezier te doen. Want als ik mezelf niet corrigeer, krijgen we onvermijdelijk ruzie en is onze vriendschap voorbij. Dus dat sadisme dat ik tegen mezelf richt, is, hoe pijnlijk het ook is, de vreugde van mijn leven. In die zin is het masochistisch. Sadomasochistisch eigenlijk."

"Oké. Ik snap het. En dat geldt dus voor iedereen?"

"Ja. Als mogelijkheid. De meesten kunnen de pijn niet aan en geven daarom altijd aan anderen de schuld. Dan kunnen ze hun sadisme botvieren op "de maatschappij" en "de anderen" door kritiek op ze te leveren. Zo werkt dat. Maar ik kan nu veel beter omgaan met mezelf. En met jou ook. Dat is onze winst."

"Ik krijg hier een hoop bloemen naar mijn hoofd gegooid samen met de pot en de potgrond, maar oké... Maar ergens moet er toch een grens zijn, of niet?"

"Ik denk het niet. Mensen oordelen altijd, impliciet of expliciet. Je hoeft maar te zeggen "ik ben goed en jij ook, want jij bent hetzelfde als ik", en je zegt in feite al "en die derde niet, want hij is anders". Dat is de menselijke natuur, zo te oordelen, op deze manier waardeoordelen te vellen over de anderen en jezelf."

"En dat komt allemaal door de taal?"

"Nee. Het is de menselijke natuur uitgedrukt in de taal. Elke taal is volmaakt aangepast aan de menselijke natuur, ze drukt die perfect uit. Ze kan niet anders. De schepping drukt altijd de eigenschappen uit van de schepper... Taal maakt altijd onderscheid en brengt daardoor altijd scheidingen teweeg. Als de mens daaraan vanuit zichzelf geen behoefte had gehad, zou hij nooit een taal hebben uitgevonden. Bovendien bezit iedereen erfelijk het vermogen om taal te verwerven. Dus zonder erfelijkheid geen behoefte aan onderscheid en geen vermogen om een taal te verwerven die onderscheid maakt. En dus ook geen behoefte aan sadisme of iets anders, maar en dus ook niet aan vriendschap."

"Kunnen we ooit een beeld van onszelf en anderen vormen dat volledig juist en zuiver is?"

"Nee. Ik denk niet dat het innerlijke conflict ooit ophoudt. Het is een gevecht. Maar een waardoor je groeit."

"Daar drinken we er nog een op. Ad fundum!"

Het spreekt vanzelf dat we na die derde Stella de draad kwijtraakten. Maar ik herinner me dat ik hem nog één vraag heb gesteld en wat hij daarop geantwoord heeft. "Die kritiek van jou op die gasten van de SVB is dus ook sadomasochistisch?"

"Ja, totdat ik grondig met hun contradicties heb afgerekend. Daarna gaan we weer over tot de orde van de dag."

We betaalden grondig onze rekening aan Etienne en staken de Oude Markt over naar de "Bacchus", de kroeg van onze eigen studentenvereniging, om daar over te gaan tot de orde van de dag. En je kan ervan verzekerd zijn dat onze Marcuseaanse linksen, die beweren dat iedereen gelijkwaardig is en zijn libido en doodsdrijf de vrije loop moet geven *Jenseits von Gut und Böse*, op onze agenda behoorlijk wat kritiek hadden.

Staf Van der Auwera, 30 november 1999.

Hoofdstuk I

Soortwezen versus antinomie

Voorwoord

Antwerpen, 25 februari 1968

Dag Moeder,

In dit essay tracht ik een uitweg te vinden uit het "nature-nurture" debat dat sinds Plato aan de gang is. Het grootste deel ervan werd geschreven bij de d'Haeseleers nadat ik Marx, Adorno, Fromm en Marcuse en het laatste werk van Derrida⁸ had gelezen. Niemand mag slimmer zijn dan ik, weet je, zelfs mijn beste kameraad Staf Van der Auwera niet. Fraai is dat niet, inderdaad. Net zomin als mijn maniakale neiging om altijd mijn zeg te willen hebben over elke hype en liefst met enige kennis van zaken. Boekhandels zijn er in overvloed in Leuven en wat ik daar niet kan vinden, tref ik wel aan in Brussel of Antwerpen. Aan geld heb ik geen gebrek, zoals u maar al te goed weet.⁹

Arme d'Haeseleers! Ze dachten dat ik iets zat te schrijven om mijn diploma te halen. En in de watten dat ze me legden! Alsof sterven nog niet zwaar genoeg voor hen was. Na hun dood eind januari heb ik geprobeerd in Leuven verder te werken aan mijn essay, maar dat lukte niet. Net als vorig jaar zijn daar de betogingen weer in volle gang en hebben de Vlaamse professoren zich solidair verklaard met ons Vlaamse studenten en ons verzekerd dat we in juli niet zullen worden afgerekend op onze deelname. Maar ik wilde dit essay kost wat kost voltooien en zit door mijn overstap naar Moderne Geschiedenis in tijdnood. Om niet voortdurend te worden afgeleid door het lawaai van de straat en kameraden die mij aanbellen heb ik begin deze maand een kamer gehuurd in de Balansstraat in Antwerpen-Zuid. Niet ver van

---

⁸ *De la grammatologie* in 1967. (Staf Van der Auwera, 1999.)

⁹ Het waarom hiervan staat in zijn autobiografie. In deze inleiding lijkt hij een rekening te vereffenen met zijn moeder, maar dat is slechts schijn. Hij was inderdaad diep teleurgesteld geweest toen zijn zus hem medio december had verteld dat hun moeder een minnaar had. Na haar echtscheiding had hij bij haar willen intrekken, maar meende dat de man in kwestie G.v.d.W. was, die hij niet kon uitstaan. Een paar weken na zijn gesprek met zijn zus vertrouwde zijn moeder hem de ware identiteit van haar minnaar toe. (Staf Van der Auwera, 1999.)

thuis, maar je begrijpt dat ik me daar onmogelijk zou hebben kunnen concentreren door de spanningen tussen jou en vader.

Hoe ik ertoe ben gekomen om over linkse denkbeelden te gaan filosoferen? Voordat ik deze vraag beantwoord, zal ik definiëren wat de termen “links” en “rechts” betekenen in mijn woordgebruik. *Ik noem iedereen "links" die de gelijkheid van de hele mensheid wenselijk en/of noodzakelijk en/of haalbaar acht en die de mens intrinsiek in staat acht tot een gezamenlijke ervaring van die gelijkheid, en noem iedereen die het om welke reden dan ook oneens is met het hoger omschreven mensbeeld "rechts".*

Zoals Staf en ik begin oktober hadden afgesproken, had ik ons gesprek over de Koran en de oorzaken van geweld in het algemeen gereconstrueerd. Een paar dagen voordat ik aan dit essay begon, had hij het me volledig gecorrigeerd en voltooid teruggestuurd en het aan mij overgelaten om er een leesbare dialoog van te maken. Indien het je interesseert, het zit in die andere map samen met mijn levensschets. Ik zal ze je geven als je scheiding definitief is.

Welnu, toen ik op mijn kamer zat na te denken over die discussie met mijn kameraad, en over al die onderlinge haat en jaloezie die jouw schrijvers elke week in ons muziekkamer tentoonspreiden, en over de onderlinge aanvallen van allerlei mensen en groepen in Leuven, viel me iets op in hun gedrag en uitspraken dat me trof als de bliksem. En toen ik daarna Adorno's *Minima Moralia* herlas trof die bliksem mij opnieuw. Mogelijk hebben anderen mijn mensbeeld en de implicaties ervan al duidelijker verwoord, maar dat kan me niet schelen, omdat ze me te binnen zijn geschoten zonder hun hulp en bijstand.

Maar voordat je ze begint te bagatelliseren of zonder meer in de prullenbak gooit door te zeggen dat het ongepast is voor iemand die onmatig leeft om te oordelen over mensen die zich wel kunnen beheersen, eerst dit: Ik zou laf, cynisch en pretentius elke kritiek kunnen wegwuiven met het beroemde citaat van iemand van wie ik de naam ben vergeten: "Ik ben als een wegwijzer. Die gaat ook niet daarheen waarheen hij wijst." Maar dan ontwijk ik mezelf en heb de buik vol van alle bedrog. Daarom gooi ik het nu over een andere boeg met een benadering die waarschijnlijk veel dichter bij de waarheid ligt.

Iemand die altijd bang is voor onweer en daarom altijd speciaal op het weer let, is ongetwijfeld veel gevoeliger voor atmosferische veranderingen dan iemand die zich daar niets van aantrekt. Op een analoge manier, denk ik, maakt mijn angststoornis mij sneller dan anderen bewust van bedreigende situaties. Dit heb ik

namelijk verschillende keren gemerkt toen ik 's nachts op stap was met de Geelse¹⁰. Bovendien heb ik de excessen van de jeunesse dorée nooit op prijs gesteld ondanks de mogelijkheden die ik had om eraan deel te nemen. Ik had slechts hoeven in te gaan op de uitnodigingen van Bob Verbruggen, om er maar één te noemen van de verwaande kliek die je maar al te goed kent gezien de hekel die je aan hen hebt. Hun opschepperij over zichzelf en hun zorgvuldig gecultiveerde ironische toon die zij puntig en geestig vinden, maar waaruit slechts hun minachting blijkt voor iedereen die niet bij hun levensstijl past, doen mij alleen maar walgen. Eén keer heb ik eens hasjiesj gerookt op hun instigatie en heb ik de mooiste dromen gedroomd die ik waarschijnlijk ooit zal dromen. Maar nog een verslaving extra terwijl ik al elke dag met de alcohol moet worstelen? Nee, mijn geest is al voldoende "verruimd"; die heeft geen extra "verruiming" meer nodig.

En iemand als Alcibiades ben ik al evenmin, moeder. Ik ben geen hooggeboren en hoogbegaafde hufter die er alleen maar op uit is zijn landgenoten te manipuleren, terwijl hij er geen bezwaar tegen heeft hen te verraden en te vernietigen indien dit zijn individuele ontplooiing stimuleert. Deze morele deserteur leerde ik kennen op de middelbare school van de Jezuiten toen ik de "*Peloponnesische Oorlog*" van Thucydides moest lezen, de passage met de discussie tussen de Atheners en de Meliërs over het recht en onrecht van de sterkste. Geïntrigeerd las ik het hele boek. En tenslotte, telkens als iemand een ander tegenspreekt, velt hij een oordeel over hem (door te impliceren "jij hebt ongelijk"), ongeacht de toon waarop hij dat vonnis uitspreekt en ongeacht of hij erin slaagt zijn eigen standpunt naar behoren uit te leggen en te onderbouwen. Moet iedereen dan zijn mond maar houden in de hoop van als bescheiden en diplomatiek over te komen? Of als dom, saai en onderontwikkeld al naargelang de sadistische behoeften van een andere, al even zelfingenomen betweter aan de zijlijn?

Onder "sadisme" versta ik de behoefte van de mens om wie dan ook op welke grond dan ook in een kwaad daglicht te stellen en op welke manier dan ook te schaden, ongeacht de situatie waarin de dader en het slachtoffer zich bevinden. De verklaringen die de dader of derden vooraf bedenken of achteraf formuleren om een in praktijk gebracht sadisme te rechtvaardigen, doen niet ter zake. Evenmin als de vluchtigheid van de sadistische behoefte en van de uitdrukking ervan. Het plezier dat men beleeft aan het koesteren van die behoefte en het plegen van de daaruit voortvloeiende daden (= het doen van sadistische uitspraken en het plegen van sadistische daden) is uiteraard ook sadistisch.

---

¹⁰ Leuvense studentenvereniging waarvan de leden meestal afkomstig zijn uit de regio Mol-Geel.

§ 1. Wovon man am besten spreken kann, darüber darf man nicht schweigen

1.1. Het toekennen van een voorspellende waarde aan oude mythen is wishful thinking

De betekenis die ik geef aan het begrip sadisme verschilt van die van Freud, maar dat kan geen probleem zijn omdat ik daar een geldige reden voor heb. Voor wat ik wil verduidelijken, is de betekenis die hij geeft aan "sadisme" (genieten van het lijden van anderen) te beperkt. En ze is te eenzijdig omdat ze a priori gericht is tegen de burgerlijke maatschappij. Zijn begrip "Eros" daarentegen, indien niet gelijkgesteld met "libido", is wel bruikbaar in de zin van "levenslust" in de ruimste zin van het woord. De draagwijdte van zijn concept van "Thanatos" (het doodsinstant), volgens hem het tweede fundamentele instinct van de mens, is echter betwistbaar. Men zou "Thanatos" kunnen vertalen als sadisme in de betekenis die ik aan die term toeschrijf, maar men mag de doodsdrijf niet grotendeels scheiden van agressie tegen zichzelf en anderen, zoals Marcuse¹¹ doet

---

¹¹ De Frankfurter Schule is ontstaan uit het *Institut für Sozialforschung* (Instituut voor sociaal onderzoek) van de Universiteit van Frankfurt. Dit instituut werd in 1924 opgericht door Felix Weil en vanaf 1931 geleid door Max Horkheimer. Het *Zeitschrift für Sozialforschung* werd in 1932 opgericht als het officiële orgaan van het instituut. In dit tijdschrift formuleerden de leden van het Instituut hun ideeën en debatteerden zij over wat later de "Kritische Theorie" zou worden genoemd. Deze kan worden omschreven als een onorthodoxe voortzetting van het marxisme in combinatie met andere disciplines, waaronder de psychoanalyse van Sigmund Freud. Leden van het instituut waren onder meer Theodor Wiesengrund Adorno, Herbert Marcuse, Erich Fromm, Friedrich Pollock en Walter Benjamin.

- "Bah, de Frankfurter Schule, volledig achterhaald," hoor ik sommigen al zeggen. Met welk recht? Bemoeit de staat zich in 1999 minder met de economie dan tussen 1924 en 1975, of juist meer? Bovendien, als het het huidige linkse boegbeeld Derrida is toegestaan zijn kritiek op het westerse denken te beginnen met een kritiek op het denken van Plato (circa 427-347 v.Chr.) zonder dat zijn volgelingen zich geroepen voelen om daarover geringschattende opmerkingen te maken, waarom zou Carlo zijn essay dan niet mogen beginnen met beschouwingen over de denkbeelden van de Frankfurter Schule? In de tijd dat hij zijn essay schreef, besmetten deze opvattingen alle westerse universiteiten en, via deze instellingen, de hele westerse samenleving. Een origineel idee verdient aandacht, zeker wanneer men beweert het denken over de mens serieus te nemen. In plaats van minachtend de schouders op te halen over zijn keuze, zou men er

door er een alles verzoenende functie aan toe te schrijven zoals in het volgende citaat: "...bovendien is het doel van het doodsinstant niet vernietiging op zich, maar het wegnemen van de noodzaak tot vernietiging."¹²

Wat een formidabel excuus voor elke vervolger, roofmoordenaar, seriemoordenaar, massamoordenaar en lustmoordenaar! Deze laatste begaat trouwens zijn misdaad terwijl hij daartoe wordt aangezet door zijn libido (Eros). *En merk op dat Marcuse het begrip "doodsinstant" niet gebruikt in de zin van "zelfvernietiging", maar van "vernietiging".*

Eerder in hetzelfde boek merkt Marcuse het volgende op over het nirvana principe dat hij ontdekt had in een werk van Freud¹³: "Als de hoofddoelstelling van het instinct niet de beëindiging van het leven is, maar van de pijn - de afwezigheid van spanning - dan is paradoxaal genoeg, in termen van het instinct, het conflict tussen leven en dood des te meer gereduceerd, naarmate het leven de staat van bevrediging dichter benadert. Genotsprincipe en Nirvana principe komen dan

---

beter aan doen de betekenis en de draagwijdte van wat hij meedeelt tot zich door te laten dringen. Misschien ervaart men dan dezelfde onaangename catharsis als deze die de gevangenen in Plato's grot ervoeren op het ogenblik dat zij bevrijd werden uit hun vertrouwde schaduwen en de eerste zonnestrallen in hun ogen voelden prikken.

- De citaten zijn te vinden in Herbert Marcuse, *Eros and Civilization*, Boston, 1955, p. 234-235 en p. 271. Omdat Carlo vertrouwt op de eruditie van zijn moeder, citeert hij zijn bron hier niet. Daarom doe ik in zijn plaats door te citeren uit Martin Jay's *Geschiedenis van de Frankfurter Schule: A History of the Frankfurt School and the Institute of Social Research 1923-1950*, Heinemann, Londen, 1976, pp. 110-111. Na controle van de juistheid van Jay's verwijzingen, heb ik enkele ervan gecorrigeerd. Het is jammer dat Carlo's vroege dood hem verhinderde het boek van die man te raadplegen. Jay was een bewonderaar van de Frankfurter Schule, en het lezen van zijn boek zou mijn kameraad de moeite van veel andere literatuur hebben bespaard. (Staf Van der Auwera, 1999.)

¹² H. Marcuse, *Eros and Civilization*, Boston, 1955, p. 271. "...moreover, the objective of the death instinct is not destruction per se but the elimination of the need for destruction."

¹³ S. Freud, *Jenseits des Lustprinzips*, VI.: "Daß wir als die herrschende Tendenz des Seelenlebens, vielleicht des Nervenlebens überhaupt, das Streben nach Herabsetzung, Konstanterhaltung, Aufhebung der inneren Reizspannung erkannten (das Nirwanaprinzip nach einem Ausdruck von Barbara Low), wie es im Lustprinzip zum Ausdruck kommt, das ist ja eines unserer stärksten Motive, an die Existenz von Todestrieben zu glauben."

"Dat wij als de heersende tendens van het psychische leven, misschien van het nerveuze leven in het algemeen, het streven naar vermindering, het handhaven van standvastigheid, het opheffen van innerlijke spanning (het Nirvana-principe naar een uitdrukking van Barbara Low) erkennen, zoals uitgedrukt in het genotsprincipe, dat is een van onze sterkste motieven om te geloven in het bestaan van doodsdrijf."

samen. Tegelijkertijd zou Eros (...) worden versterkt, en de versterkte Eros zou als het ware het doel van het doodsinstinct absorberen."¹⁴

Zoals in een lustmoordenaar terwijl hij zijn misdaad begaat?

Als...

Ook al gaat men ervan uit dat Freud gelijk heeft wanneer hij zegt dat de mens altijd streeft naar verzoening tussen het doodsinstinct en de wil om te leven door de spanningen die door beide worden veroorzaakt te vermijden (zie zijn citaat), kan men dan uit zijn vaststelling van het bestaan van dit streven terecht de conclusie afleiden dat dit streven *automatisch* leidt tot de *volledige* uitdoving van die fundamentele instincten, m.a.w. dat de uitdoving ervan *een haalbaar ideaal* is? De mens kan de instinctieve behoefte aan sereniteit voelen en daarom de spanningen vermijden die veroorzaakt worden door zowel de doodsdrift als de wil om te leven, maar dat betekent niet dat de volmaakte sereniteit, het nirvana, een haalbaar doel is. *Het voortdurende verlangen om aan spanning te ontsnappen genereert voortdurende spanning.* De voortdurende inspanning van de wil om het nirvana te bereiken door de ontkenning van de wereld en het zelf verwekt spanning. Zowel de ontkenning van de wereld als de bevestiging van de wereld zijn wilsdaden. Elke opzettelijke handeling wordt veroorzaakt door spanning en creëert spanning. *Het boeddhisme spreekt zichzelf tegen. Indien het waar is dat alle begeren lijden veroorzaakt, dan is dit ook het geval wanneer men ernaar verlangt de staat van nirvana te bereiken.*

Bovendien, ook wanneer mensen erin slagen zich ontspannen te voelen door meditatie of volledige berusting, *zijn zij vroeg of laat verplicht deze staat van innerlijke ontspanning te beëindigen om zich te voeden en in andere lichamelijke behoeften te voorzien. En vervolgens moeten zij zichzelf opnieuw ertoe dwingen om zich af te wenden van de alledaagse werkelijkheid en hun concentratie te hervinden om de staat van innerlijke vrede te bereiken.* Wie de volmaakte, eeuwige vrede wil bereiken, moet zelfmoord plegen, bijvoorbeeld door middel van een hongerstaking.

Een andere vraag die men terecht kan stellen bij Marcuse's optimisme over de

---

¹⁴ H. Marcuse, *Eros and Civilization*, Boston, 1955, pp. 234-235. "If the instinct's basic objective is not the termination of life but of pain - the absence of tension - then paradoxically, in terms of the instinct, the conflict between life and death is the more reduced, the closer life approximates the state of gratification. Pleasure principle and Nirvana principle then converge. At the same time, Eros (...) would be strengthened, and the strengthened Eros would, as it were, absorb the objective of the death instinct."

verzoening van de tegenstellingen in het nirvana doordat de mens zijn doodsdrift heeft uitgeleefd, is deze: *Heeft het doodsinstant een "doel" nodig dat uit meer bestaat dan alleen maar uit de bevrediging ervan op zich?* Is het niet slechts een intrinsieke behoefte of een intrinsiek verlangen? Zegt Marcuse niet zelf dat Thanatos in iedereen aanwezig is, juist omdat de doodsdrift tot ieders wezen (of natuur) behoort? En spreekt hij dus zichzelf niet tegen door te beweren dat deze voortdurende behoefte grondig en blijvend bevredigd kan worden door het bereiken van een "doel" (het nirvana dat de afwezigheid van *elke* spanning is) *dat meer is dan de bevrediging van die behoefte op zich?*

Om die bevrediging op zich te bereiken, heeft Thanatos een doelwit nodig, een slachtoffer of een groep slachtoffers. En de doodsdrift van de individuen en groepen zal dit slachtoffer of deze slachtoffers zoeken en vinden om zich te bevredigen. *Zodra de sadistische daad is verricht of de sadistische woorden zijn gesproken, zodat het sadisme van een persoon tijdelijk is bevredigd, blijft de behoefte aan sadisme bestaan, omdat zij inherent is aan de mens.* Het feit dat zij tijdelijk in intensiteit afneemt omdat men er werkelijk in slaagt een ander te doden of omdat men een massamoord op een bepaalde gemeenschap pleegt, betekent niet dat de doodsdrift van de betreffende persoon of personen daarmee volledig en voorgoed is uitgedoofd (= nirvana). Terwijl de moordenaar en moordenaressen zich wellustig en tevreden de manier herinneren waarop zij hun sadisme hebben bevredigd, wacht hun doodsdrift slechts op een nieuwe gelegenheid om "anderen", bijvoorbeeld de vrouwen/andere vrouwen, de zwakken en de non-conformisten, te schaden of af te slachten. Dit laatste deden bijvoorbeeld de Azteken en Assyriërs, de Romeinen, de Hunnen, de middeleeuwse ridders en huurlingenlegers, en last but not least, Stalin en de Partij die de Baltische staten onderdrukten na de Tweede Wereldoorlog.

Indien er in elke mens een (voortdurend) "conflict tussen leven en dood" bestaat zodat er in elke mens een (voortdurende) spanning heerst, kan de absorptie van het "doel" van het doodsinstant door het samenvallen van de "versterkte" Eros met het doodsinstant in het nirvana nooit worden verwezenlijkt. *Waarom dan daarover speculeren? Om ieders aandacht af te leiden van wat essentieel is?*

Het "doel" van de doodsdrift (het vermijden van spanning) wordt verondersteld te worden "geabsorbeerd" door de versterkte Eros in het nirvana, wat zou resulteren in de volledige uitdoving van zowel de doodsdrift als Eros. Immers, indien beide onvolledig zouden zijn uitgedoofd, zou de staat van nirvana niet zijn bereikt. In het nirvana zijn beide één juist omdat ze volledig zijn uitgedoofd (= *de verzoening van*

de tegenstellingen). En deze toestand wordt verondersteld te worden bereikt omdat zowel de doodsdrift die een lust is (de lust om te vernietigen) als de seksuele lust (libido), hoezeer beide ook aanzetten tot doden, vrij spel hebben gekregen terwijl ze geïncarneerd zijn in een persoon die, wat de bevrediging van beide instincten betreft, niet gehinderd wordt door morele bezwaren of belemmeringen van buitenaf. Is dit mogelijk? Kan de doodsdrift volledig en blijvend bevredigd (volledig uitgedoofd) zijn nadat ze de onbelemmerde vrijheid heeft gekregen om straffeloos lustmoorden te plegen (een moord ingegeven door het libido dat, aangezien het een lust/genot geeft, tot het Eros-instinct behoort), of terwijl de moreel ongeremde mens naar moord verlangt? Kunnen mensen de volmaakte bevrediging of volmaakte vrede (nirvana) ervaren zonder ook maar de geringste behoefte te voelen om de lust te herbeleven die zij ervoeren terwijl zij vrouwen en kinderen verkrachtten en tegenstanders vermoordden tijdens rassenrellen, klassenstrijd, vervolging, revolutie of oorlog?

Natuurlijk kan een mens berouw hebben en zijn sadisme beteugelen. Maar indien Thanatos na de eigenlijke verkrachting, moord of doodslag in de hersenen van de moordenaars en verkrachters *blijft voortbestaan als een wellustige herinnering die een verlangen naar herhaling is, kan er geen sprake zijn van een volledige uitdoving van alle psychische spanning door het bereiken van de staat van nirava: De verkrachter wil opnieuw verkrachten en de slachter wil opnieuw slachten.* Vooral als zij de gelegenheid hebben om die daden *straffeloos* uit te voeren. Bijvoorbeeld tijdens de marxistische permanente revolutie of in situaties van permanente anarchie (= van volledige wetteloosheid bij afwezigheid van enige wetshandhaving), bijvoorbeeld tijdens pestepidemieën en in gevallen van burgeroorlog of oorlog.

Maar ook als de daders geen kans meer krijgen om straffeloos hun sadisme te bevredigen, blijven zij meestal in de ban van hun levensgevaarlijke verlangens. Deze behoren immers tot de menselijke natuur omdat de instincten, die aanzetten tot het koesteren van die verlangens, inherent zijn aan de menselijke natuur, ook volgens Marcuse, hoezeer hij ook tracht die instincten te bagatelliseren en te rechtvaardigen door het nirvana als hun uiteindelijke doel voor te stellen.

Om deze reden moet het daadwerkelijke bestaan van deze verlangens en van de instincten die er de grondslag van vormen door psychologen, psychiaters en rechters worden erkend tijdens de behandeling van een strafzaak en nadat het vonnis is uitgesproken, ongeacht of de beschuldigde of veroordeelde en hun advocaten niet-bindende spijtverklaringen hebben afgelegd. Potentiële recidivisten

mogen niet nog een kans krijgen om hun Thanatos los te laten op dat deel van de mensheid dat zijn sadisme wel in toom houdt.

Erkenning van de aanwezigheid van die instincten in potentiële recidivisten en bescherming van dat deel van de samenleving dat zijn sadisme beteugelt, is onmogelijk als de zogenaamde maatschappij-beschermende professionals uitsluitend beziel worden door een quasi-tolerante empathie met het sadistische gedrag en de dito fantasieën van hun patiënten of cliënten. En evenmin kunnen deze professionals hun beschermende plichten jegens de samenleving vervullen wanneer zij zichzelf overgeven aan de discriminerende (en dus sadistische) illusie dat alleen zij de mensheid op een messiaanse of halfgoddelijke wijze kunnen vervolmaken door van de dader "een nieuwe mens" te maken, maar intussen het slachtoffer verwaarlozen of negeren (zie III, B, Hoofdstuk IV, § 4).

Alleen een koelbloedige narcist kan volkomen stoïcijns onbewogen blijven terwijl hij mensen vernietigt of getuige is van hun vernietiging. En ook een dergelijke persoon denkt er ongetwijfeld met plezier aan terug hoe hij zijn slachtoffers heeft verkracht en vermoord en hoe het voelde om dit te doen.

*Overigens hebben mensen helemaal geen geestelijke stoornis nodig om zonder schuldgevoel genot en lust te ervaren terwijl ze anderen vernietigen of getuige zijn van hun vernietiging. Het enige wat zij daartoe behoeven is de vaste overtuiging dat hun zaak onbetwistbaar de enige rechtvaardige is, met andere woorden dat zij en zij alleen werkelijk "het enige echte hoogste goed" nastreven. Dan zijn alle slachtoffers onvermijdelijk slechts nevenschade. In Hemingway's *For Whom the Bell Tolls* demonstreert Pilar dit terwijl zij nostalgisch een anarchistische zuivering beschrijft die werd uitgevoerd tijdens de eerste maanden van de Spaanse Burgeroorlog door de bende waarvan zijzelf deel uitmaakte.*

Trouwens, waarom houden zoveel normale mensen van de *Ilias*, pornografie, pornofilms en oorlogsfilm? *En vergeet niet dat ieder mens een geheugen heeft dat erotische en sadistische scènes en ervaringen kan oproepen en deze met plezier in herinnering brengt.*

Maar hoe is het dan mogelijk dat, ondanks het inherente sadisme van de mens dat nooit blijvend bevredigd kan worden, hij min of meer in vrede kan leven met zichzelf en met anderen?

Ik kom zo dadelijk op deze vraag terug.

Naast het loskoppelen van de doodsdrijf van de illusie dat zij in staat is volmaakte verzoening tot stand te brengen in het nirvana, moet zij eveneens losgekoppeld

worden van de "fallische drang" van de "onderdrukkende, patriarchale, kapitalistische maatschappij" (Frankfurter Schule) en van elke verwijzing naar de mythen van Oedipus en Elektra, evenals van het Oedipuscomplex als de onbewuste, drijvende kracht achter alle mogelijke en werkelijke opstanden van de sociaal-economisch afhankelijken tegen de "patricentrisch-acquisitieve"¹⁵ monopoliekapitalisten.

Waarom?

In *Eros and Civilization*¹⁶ schrijft Herbert Marcuse dat Freud's meest uitdagende en suggestieve hypothesen de meest waarheidsgetrouwe en waardevolle zijn: het doodsinstant, de oerhorde, en het doden van de oervader [= door een of andere Oedipus in dierenhuid]. Die archaïsche erfenis heeft betekenis, zegt Marcuse, vanwege haar symbolische waarde. "Wij gebruiken Freuds antropologische speculatie alleen in deze zin: voor haar *symbolische* waarde [nadruk door Marcuse]. De archaïsche gebeurtenissen die de hypothese vermeldt kunnen voor altijd buiten het bereik van antropologische verificatie liggen; de veronderstelde gevolgen van deze gebeurtenissen zijn historische feiten, en hun interpretatie in het licht van Freud's hypothese verleent ze een verwaarloosde betekenis die wijst naar de historische toekomst."

Heel handig van hem, deze voorstelling van zaken.

Maar als ik aanneem dat Oedipus niet zijn vader heeft gedood en geen geslachtsgemeenschap met zijn moeder heeft gehad in het kader van een wettig huwelijk, maar samen met zijn stamgenoten systematisch de hele naburige stam heeft gekoppenseld en gekannibaliseerd, dan kan ook deze mythische voorstelling van zaken voor altijd buiten het bereik van antropologische verificatie liggen, maar desondanks heb ik evenveel recht als Marcuse om te stellen dat mijn mythe symbolische waarde heeft "in het licht van de veronderstelde gevolgen van de beschreven archaïsche gebeurtenissen die historische feiten zijn waarvan de betekenis, indien geïnterpreteerd in het licht van de hypothese van Freud, wijst naar de historische toekomst", of naar gebeurtenissen uit een recent en minder recent verleden, bijvoorbeeld de historische feiten van de massamoorden en

---

¹⁵ Het denigrerende en daarom sadistische bijvoeglijk naamwoord dat bedacht werd door Erich Fromm, een man die in andere opzichten zachtaardig was. Verwijzend naar Fromm, gebruikt Marcuse dit adjectief in *Eros and Civilization*, Boston, 1955, p. 241.

¹⁶ Herbert Marcuse, *Eros and Civilization*, Boston, 1955, p. 60. "We use Freud's anthropological speculation only in this sense: for its *symbolic* value. The archaic events that the hypothesis stipulates may forever be beyond the realm of anthropological verification; the alleged consequences of these events are historical facts, and their interpretation in the light of Freud's hypothesis lends them a neglected significance which points to the historical future."

verkrachtingen door de troepen onder bevel van Mahmud van Ghazni en Timoer Lenk, de bloedbaden in de twee wereldoorlogen, het dodental in de concentratiekampen van de burgerlijke, liberale, kapitalistische Engelsen (Tweede Boerenoorlog, 1899-1902), in de kampen van de fascistie die de corporatieve samenleving voorstonden, in die van de nazi's die verslaafd waren aan *Blut-und-Boden*, in die van de neo-shinto-Japanners en de hedendaagse "goelag" van de bolsjewieken, alsmede het historische feit van de volkerenmoord op de Armeniërs door fanatieke nationalistische islamitische Turken, enzovoort.¹⁷ Men ziet onmiddellijk dat het plegen van massamoorden niet een zuiver kapitalistische, burgerlijke, rechtse of christelijke favoriete bezigheid is, noch een voorrecht van westerse blanken¹⁸. Wat echter alle bovengenoemde plegers van massamoorden gemeen hebben, is dat zij hun bloedbaden hebben aangericht om een "groter goed" te verwezenlijken.

Ik zal geen genoegen nemen met de mogelijke tegenwerping van Links dat mijn verbeelding niet het recht heeft een mythe te scheppen, aangezien datzelfde Links mythes die voortkomen uit de verbeelding van anderen wel als argument toelaat. Een dergelijke tegenwerping zou mij volstrekt willekeurig discrimineren, temeer daar Marcuse zelf zegt dat "de archaische gebeurtenissen die door [Freuds] hypothese worden aangehaald voor altijd buiten het bereik van antropologische verificatie kunnen liggen." Net als de archaische gebeurtenissen die ik vermeld. Ik zie niet in waarom de *onbewuste* Eros en Thanatos die mij aanzetten tot

---

¹⁷ Denk in dit verband ook aan de Cambodjaanse genocide op de Killing Fields in Cambodja door het regime van de Rode Khmer (de Communistische Partij van Kampuchea) tijdens haar heerschappij over het land van 1975 tot 1979, de Rwandese genocide van 1994 en de daaropvolgende Eerste Congo-oorlog (1996) en Tweede Congo-oorlog (1998), en de Bosnische genocide van 1995 (Srebrenica) (Staf Van der Auwera, 1999).

In deze context verdient ook de systematische vervolging van en massamoord op christenen en yazidi's door de IS (Islamitische Staat van Irak en de Levant) vermelding, aangezien deze misdaden op 3 februari 2016 unaniem door het Europees Parlement tot genocide werden uitgeroepen (Noot van de redactie).

¹⁸ Dit is geen pleonasme. Op Sakhalin, de Koerilen-eilanden en Hokkaido (Japan) leeft een minderheid van blanken, de Ainu, die door de eigenlijke Japanners, een mengvolk van latere invallers, werden verdreven en gediscrimineerd. Ik hoef er ongetwijfeld niet op te wijzen dat noch de Ainu noch de Japanners besmet waren door de Joods-Christelijke ascese die door Links verondersteld wordt aan te zetten tot haat, noch door het westerse kapitalisme en ethnocentrisme, die volgens Links de oorzaken zijn van alle kwaad in de wereld. De Japanners bleken bijzonder goed tot haten in staat zonder Joods-christelijke ascese, kapitalisme en westers ethnocentrisme en bleven dit gedrag vertonen nadat ze het zenboeddhisme met zijn *ontkenning van het zelf en streven naar het nirwana* hadden geïmporteerd (12de eeuw n. C.).

mythologiseren minder waard zouden zijn dan de *onbewuste* Eros en Thanatos van een anonieme prehistorische persoon die waarschijnlijk teveel had gedronken of hasjiesj had gerookt waardoor hij dacht dat hij met de geesten of goden converseerde. Net als ik was hij waarschijnlijk een rijke jongeman, de jongste van een stamhoofd, lichamelijk niet erg sterk, maar met veel vrije tijd om te mythologiseren terwijl de andere stamleden gingen jagen of voedsel verzamelen. Oeps! Ik heb opnieuw "alle macht aan de verbeelding" gegeven! Ik heb alweer een mythe geschapen!

En inderdaad, ook de archaïsche gebeurtenissen, die aan deze nieuwe mythe ten grondslag liggen, zijn waarschijnlijk voor altijd "buiten het bereik van elke antropologische verificatie", maar net als elke andere mythe heeft zij, mits geïnterpreteerd in het licht van Freud's hypothese, symbolische waarde omdat de veronderstelde gevolgen ervan historische feiten zijn die naar de toekomst wijzen. *Indien de personen en feiten in de mythen werkelijk archetypen zijn, verwijzen zij altijd naar alle personen en omstandigheden in alle culturen door de geschiedenis heen die gelijkenis vertonen met de personen en omstandigheden in de mythen.* Naar welke personen en omstandigheden verwijst mijn tweede mythe dan? Zij verwijst naar bepaalde bekende figuren uit het recente historische verleden (en heden), en naar de omstandigheden waarin dezen opgroeiden. Naar Jean-Jacques Rousseau bijvoorbeeld, en naar Karl Marx en Friedrich Engels en bijna alle filosofen van de Frankfurter Schule, inclusief Marcuse, plus naar de structuralist Michel Foucault en de deconstructionist Jacques Derrida, en naar de omstandigheid dat *alle voornoemden zijn opgegroeid in gezinnen uit de hogere of middenklasse en bijgevolg stuk voor stuk personen waren (of zijn) met een overmaat aan geld en vrije tijd.*

Kortom, ik kan over archaïsche gebeurtenissen en archetypen fantaseren wat ik maar wil en ik kan deze fantasieën altijd naar believen toepassen om bepaalde zaken te "bewijzen" die ik toch al wilde bewijzen, bijvoorbeeld dat de kapitalistische maatschappij absoluut slecht is vanwege het zogenaamde structurele geweld dat eraan inherent is. Ik hoef alleen maar op de zogenaamde symbolische waarde van mijn archetypische mythen te wijzen door een aantal zogenaamd daaruit voortvloeiende historische feiten op te sommen waarvan de betekenis, mits geïnterpreteerd in het licht van Freud's hypothese, wijst naar de historische toekomst, bijvoorbeeld naar de gevoelens en handelingen van de huidige burgerlijke, kapitalistische maatschappij. Maar elke mythe, die verhaalt over bloedbaden onder goden, godinnen, halfgoden en helden, bewijst onmiddellijk op